

OBRAZI

FRÉDÉRIC FRANÇOIS CHOPIN

(Ob 150-letnici rojstva)

Po novejših ugotovitvah (Iwaszkiewicz) mine 1. marca sto petdeset let od rojstva največjega poljskega skladatelja in obenem najvidnejšega predstavnika mlade slovanske kulture prvih desetletij preteklega stoletja. Lik tega glasnika svojega naroda in poeta nacionalne romantike je tako dovršen, hkrati pa tako zagoneten kot malokateri. Na videz nenadoma in brez prave priprave stoji pred nami z deli, ki so od konca do kraja nova in dognana, enkratna in neposnemljiva. V njem se družijo brezhibna uglajenost — oče je bil Francoz — z neusahljivim temperamentom — mati je bila Poljakinja. Morda je v tej dvojnosti mnogo zanj značilnega, a ne vse, kajti poglavitno je njegova, v bistvu neproučljiva osebnost. Chopinov lik v glasbi je edinstven in zelo enoten. Niti štirideset let ni trajalo njegovo življenje, zadoščalo pa je, da se je v njegovem delu najbogateje razživel vse, kar je bilo dotlej prikritega v drobnih potezah glasbe obeh njegovih rodnih narodov. Vredno bi bilo osvetliti to delo z več strani; vendar pa je do popolne razjasnitve njegovega bistva še skoro prav tako daleč, kot je bilo spočetka, kajti nobena analiza ne more seči prav do korenin.

Mladi Fryc, kot so ga klicali, je bil razborit deček, ki se je zanimal za prav vse, posebno pa za igro in glasbo. Bil je duhovit, nagajiv in domiselni; zelo rad je oponašal druge z izborno mimiko, pa tudi jedkih besedi mu ni zmanjkalo. Ni bil otožen, vase zaprt in usodo objokujoč melanholik, kakor bi šlo soditi po zvoku njegovih skladb. Pravzaprav nasprotno: bil je prijeten družabnik, vedno razpoložen in podjeten, povsod zaželen gost podeželskega in mestnega poljskega plemstva, katerega sta kasneje nadomestili francoska in angleška aristokracija. Že od mlada se je rad gibal v družbi »šlahčičev«, in ko je prišel v Pariz, so se mu na široko odprla vrata takratne plutokracije, ki je pod žezlom »meščanskega« kralja lahkomiiselno uničevala čaščena gesla revolucije. Poleg tega pa je že v rani mladosti najraje prisluhnil petju in plesu svojega naroda in v dolgih desetletjih prostovoljnega pregnanstva je vedno znova vzbujal spomine na prve in trajne vtise iz neizrabljene poljske ljudske glasbe.

Bil je patriot v dno srca. Toda ni bil borec, ki bi se žrtvoval, niti jokav sentimentalnež, ki bi zase iskal tolažbe, ko je domovina v nevarnosti. Čutil je v sebi drugačno poklicanost in njej se je v celoti odzval: iz prvin poljske narodne glasbe je hotel ustvariti svojstven, celoten in neizbrisno značilen prispevek svetovni umetni glasbi. V tem je popolnoma uspel. S poveličanjem glasbe poljskega naroda, z njeno uvrstitvijo med umetno glasbo drugih, takrat že močnejše razvitih kultur, je pokazal pot rodovom. Še močnejše in jasneje kot velika poljska sinova Slowacki in Mickiewicz in razločnejše kot velika vrsta politikov je on, mojster najbolj rahločutne umetnosti, ostal realist in je v svojih delih postavljjal trdne, nepremične spomenike poljskemu bistvu.

Zvoki njegove glasbe so bili bolj realistično orožje kot skrhani meči preteklosti. Z njimi je povsod nenehno vzbujal v milijonih dovtetnih src sočutje, zanimanje in ljubezen do svoje teptane domovine. Z drobljivimi, le nekaj utripov obsegajočimi spevi, zapetimi na najbolj izumetničenem instrumentu, klavirju, je segal globlje v vest človeštva kot neštete retorične tirade. Od kod je črpal silno in čarovno moč zvokov, s katerimi je na mah približal svoje misli tolikerim? Tudi na to vprašanje ni odgovora in osuplj se moramo zadovoljiti z dejstvom, ki ga ni moč podrobneje razložiti.

Že kot otrok je bil razvajan v okolju, ki je bilo prevzeto od njegove nenavadne nadarjenosti. Sorazmerno z uspehi se je večala tudi njegova umetniška samozavest. Njegovi koncerti, ki so kmalu prešli ozki malomeščanski okvir, niso bili le umetniška doživetja, temveč so dvigali hkrati tudi njegovo samoljubje. V bistvu srečna narava je spojila sicer nezdružljive značajske poteze, dovoljevala mesto samopašnosti kraj skromnosti, površnosti poleg skoraj drobnjičave natančnosti. Njegove skladbe niso izlivi navdahnjenih trenutkov, četudi ustvarjajo videz neobteženih improvizacij. Nasprotno: tako do kraja so dognane in izpiljene, da več ne kažejo znakov dela in truda, temveč prehajajo že v območje čiste, z največjim naporom dosežene inspiracije.

V družbi je rad blestel in se obdajal s peščico izbranih. Tu se je sprostil in odložil vezi svoje diskretne, občutljive nature ter postal živahen, spreten in duhovit kramljač, kot ga je potrebovala vesela, lahkomišeln, površna in tudi bučna okolica. Tu se je počutil za čudo dobro in je rad prezrl marsikatero nesoglasje. Ob takšni priložnosti je Delacroix ustvaril njegov mnogo občudovani portret, sam presenečen nad protislovjem med skladateljevim skoraj gizdalinskim zunanjim življenjem in njegovo uravnovešeno in umirjeno notranjostjo. Na vršini le-te je Chopin razvijal fantastične drame svoje glasbe, privide nekega drugega, nedotakljivega sveta. Zaman iščemo v njegovih skladbah odsvite njegovega zunanjega življenja; namigavanja na postanek skladb ob določenem povodu so v bistvu le podtikanja. Vzdevek »revolucionarna« nosijo različne skladbe iz raznih ustvarjalnih dob; znameniti preludij »dežnih kapelj« ni nastal ob legendarni priložnosti; žalna koračnica iz 2. sonate je bila komponirana posebej in zdavnaj pred ostalimi stavki, četudi je videz, da prav na svojem mestu pogloblja že itak mrko vzdušje celotne skladbe. Bržkone zunanji dogodki niso neposredno vplivali na nastanek ali na značaj skladateljevega dela ali pa so se zrcalili kasneje in ob spremenjenih okoliščinah. To pa potrjuje, da je Chopin ustvarjal neodvisno od obeležja, v katerem se je sproti nahajal, zgolj na ravni svoje čudovito in preudarno organizirane fantazije, ki so jo bolj kot dnevna doživetja sprožili spomini na davno minule mladostne dni in tedaj dojete muzikalne vtise.

V skladnem sožitju obeh narodnostnih značilnosti je ena prvih in najmočnejših potez Chopinove glasbe: rodni napevi, odeti v svetovljanski plašč stare in izkušene kulture. Sinteza je mogla nastati zaradi obojne prožnosti in prilagodljivosti v pogledu skladateljeve harmonične osebnosti. Poljska ljudska glasba si je do njegovih časov znala ohraniti čare nepokvarjene prvotnosti in samoniklosti. Seveda je bila vplivana z desne in leve, imela pa je še toliko pristne in svojstvene vsebine, da je učinkovala odkrito in neposredno, mlado in sveže. Veliko bogastvo v starih napevih, različnih po

razpoloženju in obsegajočih vso lestvico človeških občutij, kar jih je moč izražati s toni; svojstveni narodni plesi v enakomernih, pa tudi s presenetljivimi sinkopami prepletenih ritmi; značilni, stalni harmonični obrati, izraženi v melodičnih kadencah — vse to je bilo mlademu talentu domače, naravno in v njem takoj pričujoče. V celotnem razpoloženju, podvrženem hitrim in nenadnim preskokom, je prevladovala tipična nostalgčna »žal«, poseben odtenek elegične otožnosti, značilen za poljsko čustvovanje in za skladatelja samega. Tej prirodni osnovi je znal dodati lahko in prosojno uglajenost, ki je dvignila konkretno razpoloženje nad raven vsakdanjosti, v sfero abstraktnosti, kakor pritiče vsem dognanim umetninam. Tako se dvigne sprva lokalno omejena miselnost prek ožjih domovinskih mej do vseobsežnih in obćih vrednot, vedno iznova ustvarjajoč in utrjujoč ideale humanizma.

V tem, da se je Chopin od prvih početkov pa do kraja komponiranja omejil na klavir, kaže na modro poznavanje samega sebe in pravilno ocenjevanje svojega poslanstva. Nekaj priložnostnih primerov, ko je odstopil od prostovoljno izbranega načela, še bolj utrjuje pravilnost siceršnjega ravnanja: v splošnem nas razočarajo in nam kažejo skladatelja od vsakdanje, prav nič posebne strani. Le kadar ubere strune klavirja sam zase, se preda zvokom, ki mu jih sam izvablja, postane čudovit poet lastne duše in svojega naroda, domovine in sveta, človeka in narave, kakršnega ljubimo.

Njegov nastop med takratnimi glasbenimi ustvarjalci je bil nenaden in presenetljiv. Podrobnejši pogled šele odkrije skupne vezi. Četudi kaže njegova kompozicijska tehnika znake samoniklosti, je vendar v glavnem ozko naslonjena na takrat običajno. V velike, obokane loke zajeto kantileno rad spremlja z običajnimi spremljevalnimi obrazi, ki so jih takrat tudi drugi in pogosto kar preveč uporabljali. Mirno valujočo podlago je povzel od sentimentalnega Fielda; za odločnejše in bučnejše trenutke so mu služili številni zgledi pianistov-komponistov Thalberga, Kalkbrennerja, Dreyschocka, Hüntna in Hummla. Okoriščal se je z mnogimi spremljevalnimi obrati, ki so bili že tedaj močno obrabljeni; prav tako je ravnal njegov veliki sovrstnik in prijatelj Liszt. Melodično linijo je prenesel iz Bellinijevega belkanto-sloga na klavir. Z njo je odprl vir klavirske spevnosti, kot ga ni znal nihče poleg njega. Poplemenitil je bučno oktavno tehniko in prvi spoznal polnozvočnost prekoptavnega prijema, ki je nazadnje, v našem veku, postal nenadomestljivo pomagalo pri moderni plesni glasbi. Toda najbolj izrabljeni prijemi so bili pri njem zanimivi, posrečeni, okusni in značilni ter se niso nikoli izlivali v prazno. Medtem ko so drugi polnili vrste z votlim otepavanjem zdrdranih obrazcev, jih je on takoj opustil, brž ko mu je grozilo lajnasto ponavljanje, čemur se Liszt ni vedno znal ogniti. Chopin je bil prvi in nepresegljivi mojster dobrega okusa v glasbi in tudi za njim ga tja do impresionistov ni najti, ki bi znal občutljiveje od njega odtehtati razpoloženja, barve in zvoke.

Še na enem mestu gre občudovanje njegovemu nenadkriljivemu čutu za mero: v izbiri glasbenih oblik in s tem združene kompozicijske tehnike. Njegov slog se v glavnem omejuje na spremljano monodijo, melodije s primerno podloženo akordiko. Čeprav je v njegovih skladbah dovolj primerov velikega kontrapunktičnega znanja, vendar v gostem tkivu harmoničnega

stava ne izstopajo posamezni glasovi samostojneje, temveč so podrejeni glavnim melodičnim potezam. Zato med njegovimi skladbami ni najti kánonov in fug, pa niti rahlejših kontrapunktičnih form, kakor sta šakona ali pasakalja. Res njegova doba vobče ni bila naklonjena strogim in čistim linearnim potezam ter se je od njih odmikala v opojnost zvokov. Chopinovo delo pa nasploh kaže zelo malo iskanja ali poskušanja in ima že od vsega početka točno odrejeno območje. V glavnem so vse njegove oblike (če izvzamemo troje sonat in oba koncerta) pesemske in plesne. Pesmi, najsi so péte ali igrane, so izraz njegove osebnosti, v plesih pa se pomeša med svoje ljudstvo in zapleše sam mazurko ali polonezo ali krakovjak, včasih pa bolj salonski valček. Včasih se preda sanjarjenju — nokturni, zdaj zapade v epsko opevanje zgodovinskih slik, pastoralnega življenja v naravi — balade, drugič ga zgrabi beethovenski zanos — skerci, slednjič gradi na najmanjšem prostoru najsilnejše drame — preludiji, končno se zazre v dionizične zraslosti volje in moči — etude, vselej pa ostane mojster sredstev, ki se med solzami smehlja, medtem ko odvija epopeje v malem in velikem. Naj gre za drobne variacijske oblike (Berceuse) ali za široko zategel »spev na vodi« (Barcarolle) ali pa za silne, z novimi razgledi prebogaté sonate, vselej so to emanacije mogočnega stvariteljskega duha, ki daleč presega vse prejšnje poskuse v poljski glasbi ter zre za desetletja predse, ne da bi se tega zavedal. V malih, strnjениh formah prekaša tudi sodobnike v svetovni glasbi ter postane prvi glasnik drobnega, krhkega in občutljivega čustvovanja, prehodnika iz poetične romantičnosti v impresionizem.

V svetovni glasbi pomenja Chopin začetnika zavestne nacionalne romantike, posebne veje takrat v umetnosti vobče prevladujoče smeri. Čeprav je zrasel na tleh strogo klasične glasbene vzgoje, je vendarle tvegá neslutene prodore v neraziskana področja harmonije. Tu je zastavil vso svojo presenetljivo, vseskozi logično in dosledno invencijo, ne da bi kdaj koli zapustil trdna tla preizkušene sistema, kateremu je ostal zvest. Le pokazal je nove možnosti harmoničnega snovanja in tako utiral pot kasnejšim smerem. Od njega vodijo preko Liszta in Wagnerja skrite niti tja do Fauréja in Debussyja in ni čudno, če je slednji svoje klavirske etude posvetil Chopinovemu spominu. Od Debussyjevega impresionizma pa do današnjega ekspresionizma je strma, a ravna pot in tako je naš čas posredno povezan s Chopinovým. Če pa upoštevamo še globlje narodnostne vezi, nam je njegov lik še bližji, tako da ne zremo v njem samo svetovnega skladatelja največjega pomena, temveč še prav posebno prvega slovanskega glasbenega genija.

L. M. Škerjanc